

Cuprins

Prefață.....	XV
Abrevieri.....	XVII
Introducere generală	XXI
Capitolul I. Administrarea succesiunii indivize	1
Secțiunea 1. Introducere	1
Secțiunea a 2-a. Particularitățile indiviziunii succesoriale	6
§1. Regimul juridic al bunurilor care constituie amintiri de familie	7
§2. Procesul stabilirii componenței titularilor indiviziunii și interacțiunea cu instituția sezei	9
§3. Dreptul absolut de a cere ieșirea din indiviziune	16
Secțiunea a 3-a. Regimul legal al indiviziunii sub imperiul vechiului Cod civil	21
Secțiunea a 4-a. Regimul legal al indiviziunii sub imperiul noului Cod civil	22
§1. Privire generală.....	22
§2. Drepturile și obligațiile coindivizarilor	23
2.1. Dreptul de a folosi bunurile comune	23
2.2. Dreptul de a beneficia de fructele bunurilor comune.....	26
2.3. Obligația de a contribui la plata pasivului și de a suporta pierderile	28
2.4. Obligația de a răspunde de degradările și pierderile bunurilor indivize.....	28
2.5. Obligația de a indemniza coindivizarii în cazul folosinței exclusive	29
§3. Măsurile de conservare	30
3.1. Noțiunea de „măsură de conservare”	30
3.2. Punerea în aplicare a măsurilor conservatorii	34
3.2.1. Acte materiale.....	35
3.2.2. Acte juridice.....	35
3.2.3. Acțiuni judecătorești	36

3.3. Finanțarea măsurilor conservatorii	37
3.4. Inițiativa luării măsurii conservatorii.....	39
3.5. Inițiativa luării măsurii conservatorii în materie succesorală.....	39
§4. Actele de administrare	39
4.1. Noțiuni	39
4.2. Regim juridic	41
§5. Actele de dispoziție	42
Secțiunea a 5-a. Organizarea convențională a gestiunii indiviziunii	43
§1. Introducere.....	43
§2. Partajul folosinței bunurilor succesorale	44
§3. Contractul de administrare.....	46
§4. Distanța dintre contractul de administrare și partajul folosinței bunurilor	47
Secțiunea a 6-a. Contabilitatea indiviziunii.....	49
§1. Introducere.....	49
§2. Contul de gestiune a indiviziunii	50
2.1. Noțiuni	50
2.2. Conținut	50
§3. Contul indiviziunii.....	52
3.1. Noțiuni	52
3.2. Conținut	53
Secțiunea a 7-a. Concluzii.....	55
Capitolul II. Planificarea patrimonială succesorală	58
Secțiunea 1. Introducere	58
Secțiunea a 2-a. Considerații privind planificarea patrimonială succesorală și practica notarială	62
Secțiunea a 3-a. Fundamentul dreptului testatorului de a impune obligații independente moștenitorilor legali	64
Secțiunea a 4-a. Chestiuni prealabile planificării succesorale.....	70
Secțiunea a 5-a. Limitele planificării succesorale	71
§1. Introducere.....	71
§2. Pactele succesorale	73
2.1. Introducere. Pactele succesorale interzise	73
2.2. Donația de bunuri viitoare între soți	77
2.3. Actele post-mortem	84
2.3.1. Donația post-mortem	85
2.3.2. Donația post-mortem a uzufructului succesiv.....	86

I. Noțiunea „ uzufructului succesiv”	86
II. Modalități de constituire.....	88
III. Constituirea uzufructului succesiv de către soți având ca obiect un bun comun	89
IV. Capacitatea de a constitui și de a primi un drept de uzufruct succesiv	91
V. Donația post-mortem – calificare	92
2.3.3. Promisiunea unilaterală de vânzare post-mortem	95
2.3.4. Vânzarea post-mortem	96
2.3.5. Împrumutul post-mortem	96
2.3.6. Recunoașterea unei datorii.....	97
2.3.7. Promisiunea unilaterală de închiriere post-mortem.....	97
2.4. Actele încheiate sub condiția supraviețuirii.....	97
2.4.1. Introducere	97
2.4.2. Clauza de acrescământ în favoarea supraviețuitorului (clauza de tontină)	98
§3. Reserva succesorală.....	102
3.1. Introducere.....	102
3.2. Reserva în natură sau în echivalent?	104
3.3. Quantumul rezervei succesoriale în noul Cod civil	106
Secțiunea a 6-a. Modalități și tehnici de realizare a planificării succesorale familiale	107
§1. Introducere.....	107
§2. Liberalitățile	107
2.1. Donații	109
2.1.1. Introducere.....	109
2.1.2. Donații autentice, daruri manuale, donații indirecte și donații deghizate	110
2.1.3. Raportul donațiilor – o reglare anticipată a succesiunii.....	113
I. Introducere	113
II. Obiectul raportului	118
a. Donația fructelor sau veniturilor unui bun	119
III. Donațiile făcute unui descendent sau soțului	121
IV. Clauza de scutire de raport – o inegalitate voită.....	126
V. Clauza de evaluare convențională a raportului	129

a. Noțiune	129
b. Interesul clauzei.....	130
c. Tipuri de clauză	132
d. Efectele clauzei	132
VI. Clauza de raport a donatarului renunțator	140
VII. Operațiuni familiale	142
a. Operațiuni familiale ce pot fi incluse în sfera raportului	144
i. Cheltuielile cu întreținerea, cu formarea profesională și cheltuielile de nuntă	144
b. Operațiuni familiale excluse din sfera raportului	146
i. Comodatul locuinței.....	146
ii. Împrumutul familial fără dobândă și cautiunea	148
iii. Actele cu titlu oneros	150
iv. Avantajele matrimoniale	150
VIII. Donațiile făcute unui moștenitor căruia nu îi revine obligația legală de raport	150
IX. Indiferența regimului matrimonial cu privire la obligația de raport.....	152
X. Transformarea ulterioară a unei donații raportabile într-o donație definitivă	153
XI. Transformarea ulterioară a unei donații definitive într-o donație raportabilă	154
2.2. Legate	155
2.2.1. Introducere.....	155
2.2.2. Legatul universal cu facultate de alegere a bunurilor	156
2.2.3. Legat universal cu atribuirea lotului	157
2.2.4. Legatul universal cu pluralitate de legatari.....	158
2.2.5. Legatul unei sume de bani	160
2.2.6. Clauza de compunere a rezervei globale sau individuale	163
2.2.7. Raportul legatelor sau legatul atributiv.....	163
2.3. Liberalitățile în trei	165
2.3.1. Noțiune	165
2.3.2. Obiectul liberalităților în trei	167
2.3.3. Procedee de realizare	168

2.3.4. Particularități privind capacitatea de a primi liberalități.....	172
2.3.5. Situația juridică a intermediarului.....	173
2.3.6. Tehnici de realizare a liberalităților în trei.....	175
I. Tehnica sarcinii personale.....	175
a. Stipulația pentru altul	175
b. Substituții fideicomisare și liberalități reziduale.....	177
<i>i.</i> Structura.....	177
<i>ii.</i> Substituții fideicomisare	179
<i>iii.</i> Liberalitățile reziduale	187
c. Dublul legat condițional	189
II. Tehnica sarcinii reale	192
a. Dubla liberalitate în uzufruct și nuda proprietate	192
b. Dubla liberalitate având ca obiect uzufructuri succesive	192
III. Tehnica condiției	193
2.4. Partajul de ascendent – „regina marginalizată”	
a. actelor de planificare succesorală	194
2.4.1. Introducere	194
2.4.2. Reguli proprii ale partajului de ascendent	197
I. Persoanele care pot întocmi un partaj de ascendent	197
II. Persoanele între care se poate realiza partajul.....	198
III. Bunurile ce pot constitui obiectul partajului de ascendent	201
a. Problema încorporării bunurilor care au făcut obiectul unor donații anterioare.....	202
b. Compunerea loturilor.....	207
c. Evaluarea bunurilor	208
2.4.3. Donația-partaj	209
I. Clauza de înlocuire a activului donat	211
II. Clauza de întoarcere a bunului în cazul predecesului donatarului.....	213
2.4.4. Testamentul-partaj	215
§3. Planificarea succesorală între soți.....	218
3.1. Introducere.....	218

3.2. Planificarea succesorală între soți prin contractele de căsătorie	219
3.2.1. Avantajul matrimonial – o tehnică neexplicată, neînțeleasă și nesigură	220
3.2.2. Clauze matrimoniale cu rol în lichidarea succesiunii	232
I. Clauza de intrare în comunitate.....	232
II. Clauze privind lichidarea comunității	234
a. Clauza de prelevare cu titlu gratuit (clauza de preciput).....	234
i. Noțiune și obiect	234
ii. Natura juridică	237
iii. Efecte	241
b. Clauza de prelevare cu titlu oneros	243
c. Clauza de partaj inegal	244
d. Clauza privind atribuirea integrală a comunității soțului supraviețuitor.....	247
e. Clauza de reluare a aporturilor în cazul încetării comunității convenționale (clauza alsaciană)	248
f. Clauza de atribuire a unui bun propriu soțului supraviețuitor.....	248
3.3. Planificarea succesorală între soți în prezența descendenților necomuni	249
§4. Acte și dispoziții prin care <i>de cuius</i> modifică regulile privind contribuția moștenitorilor la plata pasivului succesoral	256
4.1. Considerații generale privind obligația de plată a pasivului succesoral	256
4.2. Dreptul defunctului de a modifica regulile privind plata pasivului succesoral	258
Secțiunea a 7-a. Planificarea succesorală și abuzul de drept fiscal	260
Secțiunea a 8-a. Planificarea succesorală între concubini	261
Secțiunea a 9-a. Concluzii	262
Capitolul III. Lichidarea voluntară a succesiunii	265
Secțiunea 1. Introducere	265
Secțiunea a 2-a. Lichidarea succesiunii – între succesiunea persoanei și succesiunea la bunuri. Consecințe	266

§1. Principiile transmisiunii moștenirii în sistemul Codului civil de la 1865.....	267
§2. Principiile transmisiunii moștenirii în sistemul noului Cod civil	269
§3. Consecințele diferitelor sisteme de transmisiune succesorală asupra modalității de lichidare a succesiunii	270
§4. Consecințele decesului cu privire la dreptul moștenitorilor de a dispune de activul succesoral	276
Secțiunea a 3-a. Metodologia lichidării voluntare a activului succesoral în prezența moștenitorilor rezervatari și a liberalităților consimțite de autorul succesiunii	
§1. Introducere.....	279
§2. Schema lichidării succesurale.....	280
§3. Stabilirea numărului și drepturilor succesurale ale moștenitorilor legali rezervatari și legatari care participă la procedură	282
§4. Precizări terminologice – „masa succesorală”, „masa de calcul”, „masa de partaj”.....	282
§5. Masa de calcul	285
5.1. Bunuri incluse în masa de calcul	285
5.2. Bunuri excluse din masa de calcul.....	286
5.3. Evaluarea activului succesoral brut	287
5.4. Obținerea activului succesoral net – deducerea datoriilor și a sarcinilor succesurale.....	290
5.5. Reunirea fictivă la activul net a bunurilor care au făcut obiectul donațiilor	291
§6. Imputarea liberalităților – nucleul lichidării succesiunii	295
6.1. Introducere.....	295
6.2. Ordinea imputării.....	296
6.2.1. Donațiile se impută înaintea legatelor.....	297
6.2.2. Donațiile se impută în ordine cronologică, începând cu cea mai veche	298
6.2.3. Imputarea subsidiară și concurentă a legatelor	300
6.2.4. Metode de imputare a legatelor	301
I. Metoda imputării legatelor cu titlu particular	301
II. Metoda imputării unui legat universal și a unor legate cu titlu particular	302
III. Metoda imputării unui legat cu titlu universal și a unui legat cu titlu particular.....	303

IV. Imputarea clauzei de preciput (cu titlu gratuit).....	305
6.3. Sectoarele asupra cărora se face imputarea	305
6.3.1. Liberalități făcute unui moștenitor nerezervatar sau unei persoane străine de succesiune	306
6.3.2. Liberalități făcute unui moștenitor rezervatar.....	307
I. Imputarea donațiilor făcute unui moștenitor rezervatar căruia nu îi revine obligația legală de raport.....	308
II. Imputarea donațiilor făcute unui moștenitor rezervatar căruia îi revine obligația legală de raport.....	308
a. Imputarea donațiilor raportabile.....	308
i. Scop.....	308
ii. Imputarea principală legală	309
iii. Imputarea subsidiară legală.....	310
iv. Imputarea asupra rezervei globale	315
v. Consecințe	315
b. Imputarea donațiilor neraportabile.....	316
i. Imputarea donațiilor neraportabile consimțite în favoarea unui moștenitor rezervatar	316
ii. Imputarea donațiilor neraportabile consimțite în favoarea unor terți	319
c. Imputarea legatelor făcute unui moștenitor rezervatar	320
d. Imputarea partajului de ascendent	322
i. Imputarea donației-partaj	322
ii. Imputarea testamentului-partaj.....	323
6.4. Lichidarea liberalităților duble	324
§7. Frația reductibilă.....	327
§8. Reducțiunea liberalităților excesive.....	327
8.1. Reducțiunea convențională.....	327
8.2. Reducțiunea liberalităților – ieri și azi.....	329
8.2.1. Executarea reducăunii sub imperiul Codului civil de la 1865.....	329
I. Reducțiunea în natură.....	329
II. Reducțiunea prin echivalent.....	330

8.2.2. Executarea reducăiunii sub imperiul noului Cod civil	331
I. Reducaiaunea legatelor	331
a. Reducaiaunea în natură	331
II. Reducaiaunea donaiaailor	331
a. Reducaiaunea în natură	331
b. Reducaiaunea prin echivalent	332
III. Reducaiaunea donaiaiei-partaj	332
a. Metode de punere în practică	335
i. Prima metodă	335
ii. A doua metodă	342
iii. Diferenăe	345
IV. Consecinăe ale renunăarii unuia dintre moștenitorii rezervatari la dreptul la reduciaune	345
V. Modalitatea de calcul a indemnizaiaiei de reduciaune	347
§9. Partajul succesoral	350
9.1. Introducere	350
9.2. Raportul liberalitaiaailor – ieri și azi	351
9.2.1. Scopul raportului	351
9.2.2. Executarea raportului	351
I. Executarea raportului pentru succesiunile deschise sub imperiul Codului civil de la 1865	351
II. Executarea raportului pentru succesiunile deschise sub imperiul noului Cod civil	354
III. Raportul prin echivalent – o reformă așteptată?	355
a. Introducere	355
b. Raportul prin echivalent și ideea egalitaiaii în valoare a partajului succesoral	356
c. Data evaluării bunurilor donate	358
d. Starea bunului	362
e. Modalitaiaii de executare	364
9.2.3. Concluzie	368
9.3. Formarea masei de partaj	369
9.3.1. Componentă și evaluare	370
I. Activul partajabil	370

II. Evaluarea activului.....	372
9.3.2. Raportul datoriilor	373
9.3.3. Împărțirea bunurilor în cadrul partajului voluntar	376
Secțiunea a 4-a. Concluzii	377
Concluzii finale	378
Bibliografie	381

clauzei de raport forfetar. Trebuie admis că donatorul a prevăzut, la momentul stipulării clauzei, fluctuațiile de valoare a bunului care ar putea determina ca estimarea convențională să fie inferioară estimării legale și că, în cunoștință de cauză, a atașat diferenței de valoare o intenție preciputară, ceea ce clauzele de raport forfetar prevăd, de altfel, expres.

➤ *Exemplu:*

Să presupunem că, în vederea calculării rezervei, valoarea bunului donat, stabilită potrivit regulilor legale, este de 100.000. Valoarea raportului evaluat convențional diferă, cel mai adesea, de valoarea legală, putând să-i fie superioară sau inferioară. Este posibil ca părțile să fi evaluat bunul la suma de 120.000. Pentru calculul rezervei, se va ține cont de evaluarea legală a bunului rezultată, respectiv de 100.000. Pentru moment nu se pune problema restituirilor, ci doar de a determina rezerva.

Să presupunem că evaluarea convențională a bunului este inferioară, de 80.000, fapt ce se întâmplă cel mai frecvent. În acest caz, donatarul va păstra pentru sine diferența de 20.000, iar aceasta nu poate suferi nicio critică. Donatorul avea opțiunea de a stipula donația preciputară și atunci donatarul nu ar fi raportat nimic. Dar diferența nu va dispărea din masa de calcul golind rezerva, iar liberalitatea va fi luată în calcul pentru evaluarea legală de 100.000. În acest moment, imperativitatea rezervei va determina o descalificare a donației: aceasta va fi pro parte raportabilă (pentru valoarea de 80.000) și pro parte neraportabilă (pentru valoarea de 20.000). Iată cum calificarea imprimată de părți donației ca fiind raportabilă (pentru tot) a avut un caracter iluzoriu. Donatorul a impus irevocabil raportul întregului bun pentru suma fixă de 80.000, dar caracterul de ordine publică al rezervei comandă ca, pentru diferență, donația să fie neraportabilă¹.

Dacă însă donatorul prevede ca bunul să fie raportabil pentru valoarea de la data deschiderii succesiunii, ținând cont de starea din momentul donației, deci chiar potrivit regulilor legale de evaluare a bunurilor succesoriale pentru stabilirea rezervei, atunci donatorul poate preveni apariția „avantajului preciputar” arătat mai sus².

149. Particularități privind imputarea. O donație conținând o clauză de raport forfetar, care va avea o natură mixtă (atunci când raportul este subevaluat), adică este raportabilă până la concurența clauzei de

¹ B. Varelle, op. cit., p. 154.

² *Ibidem*, p. 155.

raport (parțial raportabilă) și este neraportabilă (definitivă, preciputară) pentru surplus (parțial neraportabilă), va influența, evident, și sectoarele de imputare, urmând a se aplica regulile din materia imputării donațiilor făcute unor moștenitori obligați la raport¹:

a) până la concurența sumei forfetare raportabile, donația se va imputa cu prioritate asupra rezervei donatarului acceptant și, numai dacă o depășește, asupra cotității disponibile;

b) pentru surplus, înțelegându-se diferența dintre valoarea convenită de părți (clauza de raport) și valoarea donației de la partaj, ea constituie un avantaj definitiv pentru donatar, urmând a se imputa asupra cotității disponibile.

➤ *Exemplu:*

Defunctul lasă doi copii, A. și B. Defunctul a consimțit o donație în favoarea copilului A. având ca obiect o sumă de 100.000, stipulând raportul nominal al sumei de bani donată. Copilul A. a achiziționat cu această sumă de bani bunuri imobile, evaluate, la data decesului, la 300.000. La deces, valoarea activului net succesoral este de 420.000.

I. Masa de calcul:

Activ net	420.000
Valoare donație reunită fictiv	300.000
Total	720.000
Rezerva succesorală	360.000
Cotitate disponibilă	360.000

Imputări:

Donația făcută lui A.	Rezerva succesorală a lui A.: 180.000	Rezerva succesorală a lui B.: 180.000	Cotitate disponibilă: 360.000
Parte raportabilă	-100.000 = 80.000 (donația nu este reductibilă)		
Parte neraportabilă			-200.000 = 160.000

¹ N. Levillain, M.-C. Forgeard, op. cit., p. 216.

II. Masa de partaj:

Activ net	420.000
-----------	---------

La care se adaugă restituiri:

Raport datorat de A.	100.000
Total masă partaj	520.000
Din care 1/2 pentru fiecare copil	260.000

150. Situația depășirii valorii rezervei donatarului. O problemă distinctă o constituie ipoteza în care partea raportabilă ar depăși valoarea rezervei succesoriale a donatarului acceptant. Diferența se va imputa fără doar și poate în continuare asupra cotității disponibile, dar cum se va face aceasta: înainte, concomitent sau după ce se va imputa partea neraportabilă? S-ar putea proceda asemănător situației imputării unor donații având aceeași dată, adică se va proceda la o imputare concomitentă. Aceasta s-ar justifica, întrucât donatorul nu a stabilit nicio ordine de preferință. În doctrină s-a observat însă că acest raționament nu-și poate găsi locul în cazul unei donații „mixte”. Este clar că donatorul a intenționat să-l avantajeze pe donatar pentru partea neraportabilă, ceea ce îndreptățește a se imputa asupra cotității disponibile mai întâi partea neraportabilă și apoi surplusul rezultat din depășirea rezervei succesoriale.

➤ *Exemplu:*

Defunctul lasă doi copii, A. și B. A. consimțit o donație în favoarea copilului A. având ca obiect o sumă de 300.000, stipulând raportul nominal al sumei de bani. A. a achiziționat cu această sumă de bani bunuri imobile, evaluate, la data decesului, la 450.000. La deces, valoarea activului net succesoral este de 420.000.

I. Masa de calcul:

Activ net	420.000
Valoare donație reunită fictiv	450.000
Total	870.000
Rezerva succesorală	435.000
Cotitate disponibilă	435.000

Imputări:

Donația făcută lui A.	Rezerva succesorală a lui A.: 217.500	Rezerva succesorală a lui B.: 217.500	Cotitate disponibilă: 435.000
-----------------------	--	--	----------------------------------

Parte neraportabilă			- 150.000 = 263.500
Parte raportabilă	- 300.000 = 0		- 82.500 = 181.000

Donația făcută lui A. nu este reductibilă, încadrându-se în limitele cotației disponibile.

II. Masa de partaj:

Activ net	420.000
-----------	---------

La care se adaugă restituiri:

Raport datorat de A.	300.000
Total masă partaj	720.000
Din care 1/2 pentru fiecare copil	360.000

151. Situația supraestimării valorii raportului. Atunci când estimarea convențională este mai mare decât estimarea legală, situația este inversă. În loc de a se descoperi un oarecare avantaj pentru donatar, ea conține un avantaj pentru comoștenitori, un fel de liberalitate făcută de donator acestora. Donatarul este obligat să raporteze mai mult decât valoarea bunului pe care l-a primit. Or, acest exces, dacă nu-și găsește o justificare, poate descalifica însăși natura juridică de act liberal.

Este posibil ca acest exces să aibă o cauză precisă și să corespundă luării în calcul de către donator a unui avantaj material sau nematerial¹. În acest caz, supraestimarea valorii raportabile se încadrează în natura juridică a actului liberal și nu o alterează. Avantajele materiale pe care un raport supraevaluat le compensează pot fi diverse. De exemplu, donatorul poate ține cont de faptul că bunul donat este frugifer, raportul forfetar contrabalansând quantumul fructelor percepute de donatar care nu fac obiectul raportului. De asemenea, se poate să fi existat daruri manuale, donații deghizate sau donații indirecte consimțite în favoarea donatarului și pe care donatorul, nedorind să le dezvăluie, utilizează, în acord cu donatarul, un raport supraevaluat pentru a compensa aceste liberalități oculte. Avantajul nematerial poate consta chiar în faptul că donatarul a primit, prin donație, un bun de familie sau un bun dotat cu un interes estetic deosebit, din acest motiv, donatorul impunând un raport

¹ A. Leuck, op. cit., p. 140.

Urmare a reformei legislative din 2011, situația creditorilor succesoral se îmbunătățește. Împiedicându-se confuziunea patrimoniului succesoral cu patrimoniile moștenitorilor, creditorii personali ai moștenitorilor nu pot urmări bunurile succesoriale înainte de partajul succesoral [art. 1.156 alin. (1) C.civ.]. Protecția creditorilor succesoral este asigurată și de dispozițiile art. 1.156 alin. (5) C.civ., potrivit cărora „din bunurile moștenirii atribuite la partaj, precum și din cele care le iau locul în patrimoniul moștenitorului, creditorii moștenirii vor fi plătiți cu preferință față de creditorii personali ai moștenitorului”.

§4. Consecințele decesului cu privire la dreptul moștenitorilor de a dispune de activul succesoral

274. Discuții. Decesul unei persoanei fizice, care este debitor, nu atrage exigibilitatea anticipată a datoriilor sale. Fără îndoială că moștenitorii au și posibilitatea de a lichida voluntar anticipat și pasivul neexigibil. Patrimoniul persoanei, în starea în care se găsește la data decesului, divizat sau nu, se va transmite moștenitorului sau moștenitorilor acestuia. Ne întrebăm ce consecințe poate avea, din perspectiva lichidării succesiunii, faptul că patrimoniul succesoral se găsește divizat în mai multe mase patrimoniale la data decesului¹. Orice diviziune patrimonială a fost justificată, la început, la crearea sa, de un scop. Or, atunci când acesta nu mai există, ar urma că diviziunea patrimonială ar trebui, firesc, să înceteze. Cu toate acestea, momentul dispariției cauzei pentru care a luat naștere o diviziune patrimonială nu atrage *ipso facto* și dispariția diviziunii patrimoniale, ci constituie numai momentul declanșator al lichidării masei patrimoniale.

¹ Noul Cod civil a stabilit, pe lângă conceptul „unicității patrimoniului” [art. 31 alin. (1) C.civ.], și faptul că acesta poate face obiectul unei diviziuni sau unei afectări numai în cazurile și condițiile prevăzute de lege [art. 31 alin. (2) și (3) C.civ.], iar diviziunile patrimoniale care pot exista în interiorul patrimoniului succesoral interesează lichidarea acestuia. Constituind „mini” patrimonii, universalități juridice și funcționând în scopuri diferite, adăpostesc universuri proprii de raporturi juridice, care, la momentul decesului, se află în situația de a fi lichidate individual și transmise moștenitorilor, pe cale legală sau chiar pe cale testamentară.

1) Astfel, într-o primă ipoteză pe care o analizăm, patrimoniul succesoral nu se află divizat la data decesului în mase patrimoniale. El cuprinde atât activ, cât și pasiv succesoral.

Moștenitorii, dobândind, *de lege lata*, un activ brut, au dreptul să dispună de bunurile moștenite, cu titlu oneros ori chiar cu titlu gratuit, sau să iasă din indiviziune cu privire la acestea, chiar înainte de plata pasivului succesoral. Ei vor plăti pasivul succesoral cu bunurile moștenite sau cu cele care au luat locul acestora, în patrimoniul succesoral, în temeiul subrogației reale [art. 1.114 alin. (4) C.civ.]. Bunurile succesoriale nu se află indisponibilizate până la plata pasivului succesoral și nici nu rezultă expres din reglementarea actuală că servesc exclusiv plății pasivului succesoral. Patrimoniul defunctului „nu îngheață” la momentul decesului său. Astfel, *de lege lata*, în calitate de proprietar al bunurilor succesoriale, moștenitorul le poate înstrăina chiar și în interes propriu, nu doar în interesul lichidării pasivului succesoral, și poate chiar epuiza activul succesoral.

Cu toate acestea, credem că poate fi analizată și o altă opinie.

Pentru creditorii succesoralii, în actualul sistem de transmisiune a moștenirii, adoptat de legiuitorul civil din 2011 – spre deosebire de sistemul de transmisiune a moștenirii din Codul civil de la 1865 –, activul succesoral de la momentul decesului constituie singura lor garanție comună. Este adevărat că, în timpul vieții debitorului, creditorii trebuie să suporte diferitele acte juridice consimțite de debitor (dacă nu i-au limitat convențional dreptul de a dispune total sau parțial de elementele care îi compun patrimoniul¹), cu titlu oneros sau chiar și cu titlu gratuit, sub rezerva dovedirii unei fraude sau chiar risipirea de către acesta a averii. Debitorul poate oricând să dispună de noi fonduri pentru plata datoriilor sale.

După decesul debitorului, această situație se schimbă. Pentru moștenitorii debitorului, patrimoniul succesoral reprezintă o masă patrimonială care și-a făcut loc în interiorul propriului lor patrimoniu, în temeiul legii și al voinței acestora de a accepta succesiunea. Dar nu este o masă patrimonială de afectațiune, căci nu servește niciunui scop. Diviziunea patrimonială a fost determinată de regulile devoluțiunii succesoriale și de considerente mai largi, care țin de politica succesorală. Dar, chiar și dacă nu constituie o masă patrimonială de afectațiune, ci o simplă masă

¹ De exemplu, un creditor poate, pe cale convențională, impune ca debitorul său să nu mai contracteze alte datorii sau să contracteze datorii numai într-un anumit cuantum.

patrimonială (aparent, fără reguli clare de funcționare), moștenitorul nu o poate trata la fel cum își tratează restul patrimoniului, pentru că aceasta prezintă unele specificități. Ea este o masă patrimonială „importată” și, mai ales, una relativ „blocată”. Moștenitorul este titularul acestei mase patrimoniale, dar el nu poate contracta datorii succesoriale (*sic!*) și nici nu poate include bunuri proprii în patrimoniul succesoral. Transferurile intra-patrimoniale – altfel posibile și permise, în anumite condiții, titularului unui patrimoniu – sunt imposibile în acest caz. Activul succesoral constituie singura garanție comună a creditorilor succesiunii. Dacă moștenitorului i s-ar permite să folosească acest activ în interes propriu, ar fi încălcate drepturile creditorilor succesoriali (de exemplu, să vândă un bun succesoral pentru a plăti o datorie proprie a sa). Este la fel de adevărat că moștenitorii dobândesc un activ brut, și nu un activ net. Mai mult, legiuitorul nu a prevăzut reguli de lichidare a pasivului succesoral, în sensul că activul succesoral ar fi afectat exclusiv plății pasivului succesoral. O primă concluzie este în sensul că bunurile succesoriale sunt destinate, în primul rând, îndestulării creditorilor succesoriali, iar moștenitorul poate dispune liber numai de activul net. Această opinie își găsește justificarea în faptul că creditorii succesoriali nu mai au acces și la bunurile proprii ale moștenitorului pentru a se îndestula.

2) Într-o a doua ipoteză pe care o analizăm, patrimoniul succesoral se găsește divizat în mai multe mase patrimoniale (de exemplu, o masă patrimonială de afecțiune generată de exploatarea individuală a unei întreprinderi economice sau o masă patrimonială profesională sau o masă matrimonială comună). Aceste mase patrimoniale au avut o cauză legală sau convențională, care le-a determinat nașterea și le-a gestionat apoi întreaga existență. Odată încetată această cauză, a încetat și cadrul legal care le-a fost aplicabil. Încetând cauza afectării, nici dreptul de a dispune de activul patrimonial nu mai este liber. În timpul vieții, dreptul de a dispune de un bun afectat unei mase patrimoniale era subordonat îndeplinirii scopului pentru care fusese afectat bunul. După deces, apare cu mai multă evidență faptul că, încetând cauza afectării, dar și personalitatea titularului masei patrimoniale, dreptul de a dispune de activul patrimonial nu este liber. O masă patrimonială „de afecțiune” căreia i-a încetat cadrul aplicabil nu se transformă într-o masă patrimonială „ordinară”. Dimpotrivă. Ea se găsește, din acel moment, într-o situație tranzitorie care urmărește un singur obiectiv: lichidarea. Astfel, titularul masei patrimoniale sau moștenitorii acestuia nu mai pot dispune de elementele componente ale masei patrimoniale (de exemplu, nici nu mai pot contracta

pasiv, dar nici nu pot dispune de activ), întrucât cauza care determina aceste acțiuni nu mai există. Consecința acestei idei ar fi una deosebit de importantă: până la lichidarea maselor patrimoniale, moștenitorul nu poate dispune de activul patrimonial al acestora (și aceasta, indiferent că masele patrimoniale au sau nu în componență elemente de pasiv). Aceste diviziuni, după dispariția cauzei pentru care au ființat, mai supraviețuiesc doar pentru a le fi lichidat pasivul. În orice caz, credem că ideea susținută mai sus, potrivit căreia activul patrimonial succesoral este destinat exclusiv plății pasivului specific primează inclusiv în această ipoteză.

Totodată, pasivul succesoral este unul specific, individual, al fiecărei mase patrimoniale, astfel încât acesta se va plăti de către moștenitori numai din activul respectivei mase patrimoniale.

Secțiunea a 3-a. Metodologia lichidării voluntare a activului succesoral în prezența moștenitorilor rezervatari și a liberalităților consimțite de autorul succesiunii

§1. Introducere

275. Plan. La baza analizei ce va urma stă ideea principală potrivit căreia reducțiunea voluntară a liberalităților excesive, prevăzută de art. 1.094 alin. (1) C.civ., ar trebui să fie preferată de către părțile implicate și să constituie regula în materia determinării drepturilor moștenitorilor rezervatari, donatarilor și legatarilor, când se pune problema lichidării succesurale. Or, pentru aceasta, este nevoie ca principiile și regulile privind raportul succesoral și reducțiunea liberalităților să fie atent observate și aplicate de către notarul public însărcinat cu lichidarea unei succesiuni. Se poate observa, adesea, că părțile implicate într-o lichidare succesorală sunt departe de a cunoaște și de a fi în măsură să înțeleagă reguli și principii complexe ale dreptului succesoral. De aceea, de multe ori, fie au o reprezentare vagă sau aproximativă, fie una fundamental greșită cu privire la drepturile care li se cuvin. Apoi, după cum se va vedea, complexitatea lichidării succesurale nu ar trebui să constituie, prin ea însăși, un motiv pentru părțile implicate de a se adresa *ab initio* instanței, fără a încerca o lichidare voluntară, căci și judecătorul va aplica, cu aceeași autoritate, aceleași reguli și principii în materia lichidării succesiunii. Este, așadar, de datoria notarului să faciliteze o lichidare